

Kuran'ın İlmî Tefsiri Sempozyum Bildirisi¹

Suat Yıldırım²

Symposium Paper on the Scientific Interpretation of the Qur'an

Summary

In the last period of the Ottoman state, our country was oscillating between modernity and tradition. Many opinions were put forward. Sultan II. Said Nursi, who came to Istanbul from Van towards the end of Abdulhamid's reign, considered it necessary to improve the programs of the madrasahs and offered to open a university in Eastern Anatolia.

Keywords: Quran, scientific interpretation, symposium

Kuran'ın İlmî Tefsiri

Osmanlı devletinin son döneminde ülkemiz çağdaşlık ile gelenek arasında gidip geliyordu. Birçok görüşler ileri sürülüyordu. Sultan II. Abdülhamid'in padişahlığının sonlarına doğru Van'dan İstanbul'a gelen Said Nursi de medreselerin programlarının iyileştirilmesini şart görüyor ve Doğu Anadolu'da bir üniversite açılmasını teklif ediyordu. O: "Vicdanın ziyası ulûm-i diniyedir. Aklın nuru fûnûn-i medeniyedir. İkinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. İki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakitte birincisinde taassub, ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder" diyordu. Yani din ilimleriyle tabiat ilimlerini birlikte okutacak bir üniversite arzu ediyordu.

Açılacak üniversite Kur'ân'daki tevhid inancının gereği olarak bilimlere bütüncül açıdan bakacaktı. Tekliflerinden biri de şu idi: Modern eğitim veren Darü'l-Muallimin (Yüksek Öğretmen Okulu) ile kurulacak bu üniversite arasında sıkı bir işbirliği olmalı, böylece birincisindeki intizam ve tefeyyüz öbürüne, ikincisindeki diyanet ve fazilet de birincisine geçsin, her ikisi de zülcenaheyn

¹ Kuveyt Bilimsel İcaz Sempozyumu (26-29 Kasım 2006) bildirisi.

² Prof. Dr., ijss.conference@gmail.com

Kuran'ın İlmî Tefsiri Sempozyum Bildirisi

olsun.ⁱ Zira Kur'ân Allah Tealanın kelimeler sıfatından gelen tenzili, metlûv (tilavet edilen, okunan) bir kitap olduğu gibi kâinat kitabı da O'nun irade sıfatından gelen tekvini, manzur, yani görülüp bakılan bir kitabıdır. Zaten Kur'ân ıstılahında her iki kitabın da birimi "ayet" olarak adlandırılmaktadır. Bu kelime Kur'ân'da iki yüzden çok geçmektedir. Kullanıldığı başlıca manalar Kur'ân ayeti, mu'cize, delil ve kainat kitabının ayetidir. Mesela Rum suresi 21, 22, 23, 24, Yasin suresi 33, 37, 41; Fussilet suresi 37, 39, 53; Casiye suresi 3,4, 5. ayetlerinde son grupta yer alan kâinat kitabının ayetleri manasında kullanılmıştır. Bu örnekler hasır için olmayıp misal vermek kabilinden zikredilmiştir. Her iki kitabın ayetleri de insanı, Yaraticısına götüren bir işaret, bir delil, bir belge durumundadır.

Açtığımız bu parantezden sonra, merhum Bediüzzaman'ın teşebbüsüne dönelim. Bu zat, o dönemin büyük sosyal ve siyasi sarsıntıları içinde sesini duyuramadı, teklifini ilgililere anlatamadı. Daha sonra Sultan Reşad döneminde kabul görmekle beraber bu sefer de Cihan harbi sebebiyle başlatılamadı. O, İslâm dünyasının ortasında bir yerde olması düşüncesiyle bu üniversitenin Diyarbakır ve Van'da kurulmasını düşünüyordu. Mısır'daki Camiu'l-Ezher'in kızkardeşi olması temennisiyle de Medresetü'z-Zehra adını uygun buluyordu. Üniversitenin programının esasını teşkil eden prensipler, sonraki dönemlerde umuma mal olan bir fikir olmakla beraber, ilk ortaya atıldığı dönemde uygulanması halinde, ülkemizin gidişatına etki etmesi beklenen bir rol oynayabilirdi. Zira umuma mal olmasına rağmen, yaklaşık yüz yıl sonra, yani günümüzde bile uygulandığını söylemek zordur. 1983'de açılan Malezya İslâm Üniversitesi, bu bütüncül ilim prensibini ancak mahdut bir şekilde uygulayabilmektedir.

Derken kendisi de talebelerinden teşkil ettiği gönüllü alay kumandanı olarak vatan savunmasına katıldı, Ruslara esir düştü. Ülkemiz birçok badirelerden geçti. Cumhuriyet döneminden sonraki şartlar Bediüzzaman Said Nursi'yi, Kur'ân hidayetini eserleriyle toplumun geniş kitlesine mal etme, tahkiki iman çalışmasına sevk etti.

Kur'ân'ın bazı ayetleriyle tabiat bilimleri arasında irtibat kuran açıklamalara da ölçülü bir şekilde, kitaplarında yer verdi. Türk âleminde yazılan en önemli tefsirlerden olan M. Hamdi Yazır da o sıralarda yazdığı tefsirinde, fennî (bilimsel) tefsir diyebileceğimiz bu uygulamayı yapıyordu. Daha sonraları İslâm dünyasında çağdaş müfessirlerden S. Kutub, Mevdudi, İbn Aşur, Meraği, Şa'ravi, Tabatabai, S. Ateş, Kur'ân Yoluⁱⁱ kitabı yazarları gibi müfessirler de bu işi mutedil olarak

uyguladılar. Fennî tefsirin Türkiye’deki tarihçesine kısaca değindikten sonra İslâm alemindeki tezahürüne göz atalım.

1980’li yıllarda Mekke-i Mükerrerme’de *el-Hey’etu’l-Âlemiyye li’l-İ’câzi’l-İlmî fi’l-Kur’ân ve’s-Sunne (Uluslararası Kur’ân ve Sünnette Fenni İ’caz Müessesesi)* kuruldu. İlk sempozyumunu Pakistan’ın İslâmabad şehrinde 1987’de yaptı. Bu satırların yazarı da Kur’ân ayetleriyle tabii ilimlerdeki bazı keşifler arasında irtibat kurmanın dini temelleri konusunda bir tebliğ verdi. Daha sonra bu tebliğ, başka iki tebliğ ile birlikte Mekke-i Mükerrerme’de “*Ta’silu’l-İ’cazil-İlmî*”ⁱⁱⁱ adı ile basıldı. O zaman bu Kurulun genel sekreterliğini Yemen’li değerli Prof. Dr. Abdülmecid Zendanî deruhde ediyordu. 1990’lı yıllardan beri Suudi Arabistan’dan değerli Prof. Abdullah el-Muslih yürütmektedir. Bu Kurul’un internet adresi www.nooran.org olup Arapça, Türkçe, Urduca, Farsça, İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca dillerinde yayın yapmaktadır.

Fennî i’caza dair uluslararası sempozyumların sekizincisi 26-29 Kasım 2006 tarihlerinde Kuveyt’te yapıldı. Toplantıyı bu Kurul ile Kuveyt Devleti Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı ortaklaşa düzenlemişlerdi. Bu toplantıya sunulan dört yüz kadar tebliğden 66 tanesi sunulmaya layık görülmüş. Bu tebliğler dört gün boyunca sunulup vaktin elverdiği nisbette müzakere edilmeye çalışıldı. Türkiye’den yalnız bu satırların yazarı katılmıştı. Aşağıda bu tebliğlerden birkaç tanesini özet halinde tanıtmaya çalışacağım. Şunu peşinen arz edeyim ki ben, genel ifadelerle tanıtmaya çalışacağım. Yoksa ihtisas çalışması olmaları sebebiyle, çeşitli uzmanlık alanlarında yazılan tebliğlerin asıllarını bulmak isteyenler, onları siteden veya basılmış kitaplardan^{iv} okumalıdır. Asıl o zaman öne sürülen tezleri, araştırma verilerini, delil, belge ve bilimsel referansları, araştırmacıların konularını sunmalarındaki başarılarının derecesini değerlendirme imkanı bulabileceklerdir.

“*Rabbin, bal arısına şöyle vahyetti: ‘Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine ev (kovan) edin. Sonra da her türlü meyveden ye de, Rabbinin sana yayılman için belirlediği yolları tut!’ Onların karınlarından, çeşit çeşit bir şerbet çıkar ki onda insanlar için şifa vardır. Elbette düşünen kimseler için bunda alacak ibret vardır*”^v ayeti hakkında “Propolisteki sırlar” adlı tebliğ^{vi} özetle şunu dile getirdi: Bal arısının içinden yalnız bal değil, ayrıca en az dört şifalı ilaç daha çıkmaktadır. Propolis, balmumu, şifalı zehir bunlardandır. Burada sadece, bal arısının ağaç usarelerinden topladığı propolis (Arapçası: ikbir)den söz edeceğiz. Arı propolisin malzemesini özellikle kavak, çam, kızılğaç, ladin, köknar gibi ağaçların

Kuran'ın İlmî Tefsiri Sempozyum Bildirisi

tomurcuklarından ve kabuklarından toplar. Arı topladığı bu maddeyi içindeki balkeseciğinde özel salgı ve biraz da balmumu ile mezc ederek, reçinemsî ve zamkimsî şifalı bir ürün haline getirir. Bileşiminde %30 balmumu, %50 reçine ve balsam, %10 uçucu yağlar bulunur Propolisin rengi açık sarıdan siyaha kadar değişik şekillerde olabilir. Arılar, kovadaki çatlakları tıkamak, petekleri yapıştırmak, çeperleri cilalamak ve dışarıdan giren ve kendileri tarafından imha edilen haşaratları mumyalayıp zararlarını önlemek için bu maddeyi kullanırlar. Propolis uzun asırlardan beri dünyanın hemen her tarafında, asırlık tecrübelerle dayanılarak halk hekimliğinde kullanılmıştır.

Fakat son yıllarda bir kısım tıp ve botanik uzmanları bu maddeyi özellikle incelemişler, insan bedeni için çok faydalı olmasıyla beraber yan tesiri bulunmadığını da tesbit etmişlerdir. Propolisin antibiyotik, antitoksin özelliğinden başka ülserleri ve çeşitli kanserleri tedavi etmede etkili olduğunu vurgulamışlardır. Bu maddenin tıp alanındaki bu işlevlerine dair sadece 2005 ve 2006 yıllarında uluslararası akademik tıp dergilerinde yapılmış yayınlar büyük bir yekun teşkil etmektedir (Araştırmacı bu referansları tebliğinde zikretmektedir).

“Yerde hareket eden hiçbir canlı, kanatlarıyla uçan hiçbir kuş türü yoktur ki sizin gibi birer toplum teşkil etmesinler.”^{vii} Bu ayet, biyoloji uzmanlarının çeşitli şekillerde tasnif ettikleri kanatlarıyla uçan veya diğer hayvanların birer topluluk teşkil ettiklerini bildirmektedir.^{viii} Ayet bu ümmetlerin insanlara benzediklerini bildirip bu benzerlik başlıca şu hususlarda tezahür etmektedir: 1-Başlangıçtaki embriyolojik aşamalarda dış bünyede (morphology external). 2-Dokularda, organlarda ve cihazları meydana getiren hücre düzeninde benzerlik 3-Molecular biyoloji, veraset şifrelerinde benzerlik olduğunu ispat etmiştir. Böylece yeryüzündeki hayvanların ve gökteki kuşların birer ümmet teşkil ettikleri bilimsel verilerle ortaya konulmuştur. Kur’ân-ı Hakim 14 asır önce mikroskobik incelemelerin, gen ve kromozom haritalarının bilinmediği bir zamanda bunları bildirmiştir. Uzmanlar bu bakir alanda yoğun çalışmalar yapmaktadırlar.

“O, iki denizi salıverdi, birbirine kavuştular. Fakat aralarında bir engel bulunduğundan, birbirinin sınırını aşmazlar”^{ix} ayeti denizler içinde birbirine karışmayan büyük su kitlelerinin olduğunu bildirmektedir. Denizlerin terkiplerinin aynı olmayıp farklı olabilecekleri 1873’e anlaşılmıştı. 1942’de mesela Atlas Okyanusu’nun müteaddit denizlerden meydana geldiği tesbit edildi. Su kitlelerinin sıcaklık, yoğunluk, tuzluluk, içlerinde yaşayan canlılar, oksijenin erime kabiliyeti yönlerinden farklılık arz ettikleri görüldü. Mesela Akdeniz ile Kızıldeniz, veya Akdeniz ile Atlas Okyanusu veya Kızıldeniz ile Aden körfezinde, bu karışmama özelliği daha başka şekilde

ortaya çıkar. 1942’de bir araya gelen denizlerin, bazı özelliklerini, birbirine karıştırmaksızın korudukları öğrenildi. Deniz suları sakin olmayıp devamlı hareket halindedir. Bu harekete rağmen tuzluluk, sıcaklık, yoğunluk derecelerini karıştırmaksızın korurlar. Med-cezir, dalgalar, fırtınalar gibi hadiseler, suları karıştıracak etkenlerdir. Buna rağmen, farklı su kitleleri, aralarında “engel” varmış gibi birbirine karışmazlar.

“O, gökten yağmur indirir de vadiler, dereler kendi ölçülerince dolup sel olur akar. Sel, suların üstünde kabaran köpüğü alır götürür. İnsanların zinet veya bazı eşyalar yapmak için ateşte erittikleri madenlerin de buna benzer köpüğü olur. İşte Allah, hak ile batılı böyle bir temsil ile anlatır. Köpük yok olup gider. İnsanlara faydası olan cevher kısmı ise dipte kalır. Allah, işte böylece misaller verir”^x ayetine dair “Sellerin akmasıyla madenlerin yer kabuğunda oluşması” başlıklı tebliğ^{xi} özetle şu hususları dile getirdi: Köpük ile dibe çöken maden, gerek karada gerek denizde, yer kabuğunda meydana gelen jeolojik ameliyeler sonucu olup ayet-i kerime, su unsurunun bu işte oynadığı role dikkat çekmektedir. Gerçekten madenlerin çeşitlerinin ve renklerinin çokluğunda, madenleri arındırmada, onları nakletmede, çökeltmede, maden kristallerinin kalitesini etkilemede vb. ameliyelerde, su unsurunun temel bir rolü vardır. Jeokimyasal mekanizmalarla denize yakın su havzalarında madenlerin dibe çökmesinde, denizlerde petrol alanlarının oluşmasında da suyun rolü aşikârdır.

“Geçmeye başladığı dem gece hakkı için... Nefes almaya başladığı an sabah vakti hakkı için ki Kur’ân, değerli bir Elçinin (Cebrail’in) getirdiği sözdür”^{xii} ayet-i kerimesine dair sunulan bir tebliğ^{xiii} şu hususu dile getirdi: Bu ayette sabahın nefes alması, genellikle mecazi manada yorumlanır. Fakat araştırmacıya göre bu ayet, aynı zamanda, ancak son yıllarda tesbit edilen bilimsel bir gerçeği ihtiva etmektedir. Burada havanın satıhtaki ve yüksekteki hareketine, havanın özelliklerine, yeryüzünde yaşayan canlı varlıkların solunumları ile yakın ilişkisine işaret vardır. Sabah, gerçekten nefes alan bir büyük akciğer hükmündedir ve onun nefesleri, hava moleküllerinin, gündüzün enerji seviyesinin yükselmesi, geceleyin ise azalması itibarıyla, yükseliş ve düşüş gösterir. Keza ayet, hava küresinde canlı varlıkların içlerine çektiği oksijen vasıtasıyla kanlarını temizlediklerine de işaret etmektedir. Öte yandan gece ile gündüz arasında aşikâr bir fark vardır. Sabahın ilk saatleri daha saf, daha arı duru, daha hayat vericidir. Ozon gazı nisbeti ve bitkilerdeki fotosentez ameliyesi nisbeti sabahleyin daha yüksektir. Bu gerçekler Kur’ân’ın nazil olduğu dönemde bu tafsilatla bilinmiyordu, ancak son yüzyılda öğrenilen gerçekler olması itibarıyla Kur’ânın fenni i’cazını gösterir.

Kuran'ın İlmi Tefsiri Sempozyum Bildirisi

İnsanın ana karnında yaratılışından bahs eden bir ayette şöyle buyrulur: “*Sonra onu nutfe (sperm) halinde sağlam bir yere yerleştiririz. Sonra nutfeyi, (rahim cidarına) yapışan bir hücreye, bunu da mudğaya (yani bir çiğnem et görünümündeki varlığa), mudğayı kemiklere dönüştürür, sonra da kemiklere et giydirip, derken yeni bir yaratılışa mazhar ederiz...*”^{xiv} Toplantıda, kemiklerden sonra adalelerin yaratılmasını dikkat çeken bir tebliğ^{xv} şu hususa yer verdi: Kur’ân-ı Hakim, açıkça kemiklerin adalelerden önce yaratıldığını bildiriyor. Oysa orta çağlardaki bilgiler bunun aksine idi. Kur’ân nutfe, alaka, mudğa, kemikler aşamalarını, takip (peş peşe olma) ifade eden ‘fa’ edatı kullanarak bildiriyor. Biraz daha fazla zaman alan aşamayı ise arkasından “sümme” edatını kullanarak bildiriyor. Bu ayet, fizyolojik yönden et ile kemik arasındaki sıkı ilişki ve ihtiyacı vurgulamıştır. Keza Kur’ân halk, tesviye ve tam dengeleme^{xvi} merhalelerinin sonunda yüz kemiklerinin adale ile kaplanmasına özel yer vermiştir. Yüz kasları sayesinde insanın yüzü, ruhunun gerçek bir aynası olur. Modern tıp embriyodaki rahatsızlık, hüznün, mutluluk gibi durumları yüzün durumundan teşhis etmektedir.

Gökten su indirilip yeraltında depolanarak sonra su kaynaklarının çıkarılması^{xvii} (Yusri Ahmed ed-Dakşı), dağların hareketi^{xviii} (Dr. Abdulilah Ahmed İbn Misbah), Gölgenin hareketi^{xix} (Dr. Yahya Hasan Veziri), karada ve denizde bozukluğun ortaya çıkması^{xx} (Dr. Zekeriya Muhammed Tahun), kâinattaki örümcek ağını andıran kozmik doku (cosmic web)^{xxi} (Dr. Abdüddaim el-Kuheyl), Demir madeninin indirilmesi^{xxii} ve nükleer fizik (Dr. Abdullah Muhammed el-Baltaci) sunulan tebliğler arasında yer aldı. Ayrıca tıbb-ı nebeviye dair i’caz özelliği taşıyan çalışmalar sunuldu. Ezcümle tıbb-ı nebeviden alınarak terki edilmiş (i’caz 1) kod adı verilen bir ilacın kanserli hücreleri tedavisi (Dr. Süfyan el-Asuli ve Dr. Abdülcevad), tıbb-ı nebeviden alınarak terki edilmiş (i’caz 3) kod adı verilmiş bir ilacın AIDS hastalığını tedavi edici özelliği (Dr. Hasan el-Cevşa’i), tıbb-ı nebeviden alınarak terki edilmiş (i’caz 2) kod adı verilmiş bir ilacın karaciğer hastalıklarını tedavide etkili olduğu (Dr. Halid Zelta, Dr. Ahmed Abdullah ve Dr. Mücahid Ebu’l-Mecd) vakalara ve verilere atıflar yapılarak, görsel bir şekilde sunuldu.

Bu tarz çalışmaları, her şeye hakkını vermeye çalışan bir hikmetle değerlendirmekte isabet vardır. Allah Teala Kur’ân’ı veya Peygamberinin sözlerini, tabiat bilimleri denilen ve yine O’nun kanunlarından ibaret olan bilim dallarındaki çalışmaları azaltmak veya onların değerini düşürmek için bildirmemiştir. Fakat insanlar, bu ilahi kaynaklardaki işaretlerden yola çıkarak yapacakları araştırmalarda motivasyon yüksekliği, kolaylık bulup dikkate değer neticelere ulaşabilirler. Bu işaretlerden hareket edilerek yapılan araştırmaların neticesi, yine Allah’ın koyduğu sünnetullahı

tabi olarak zuhur edecektir. Hiç şüphe yok ki; bilimsel metodlara uygun hareket, ciddiyet ve titizlik başarıyı belirleyen başlıca etkenler olacaktır. Yoksa bunlar, Kur'ân ve Hadiste hazır bir şekilde bulunmamaktadır. İlahi hikmet, insanların sa'y ve gayretleriyle netice elde etmelerini istemektedir. Yalnız, kaynağın kudsiyetinin verdiği şevk ve motivasyonun da önemli olduğunu unutmamak gerekir.

Toplantıda programa sadık kalınarak zamana riayet edilmesi takdire değerdi. Genelde Müslümanların, özelde Arap kardeşlerimizin -yaygın olduğu ileri sürülen- gevşekliğinin bu toplantıda görülmediğini belirtmem gerekir. Yalnız zaman zaman konu dışı duygusal davranışlar yer aldı. Mesela tesettür, laiklik, haçlı zihniyeti, misyonerlik gibi hassas konular geçince salonu “tekbir” getirmeye davet gibi tezahürler konu dışına çıkma olarak değerlendirilebilir. Müzakerelerin nisbeten faydalı geçtiğini söyleyebilirim. Tebliğlere son şekilleri verilerek mükemmel bir tarzda basılmış olarak katılımcılara dağıtılması takdire değer. Fakat tartışmalar ve sorular, onlara verilen cevapların bu tebliğlere girme imkanının olmaması da bir kayıp sayılır. Tamamı kayda alınan tartışmaların akıbetini merak etmekteyim. Bunların değerlendirileceğini umarım.

Sonuç

Kur'ân hakikatleri ile tabiat bilimlerinde ulaşılan gerçekleri irtibatlandırmanın gözle görülür önemli bir sonuç ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. O da şudur: Son birkaç asırda Müslümanlar tabiat bilimlerine yeterince önem vermediklerinden, Avrupalı zihniyetin etkisinde kalan sathi ilerlemeciler, dindarları geri kalmakla itham ediyorlardı. “Niçin bu çağdaş eğitime bigane kalıyor, ülkeyi geri bırakıyor, aydınlanmayı engelliyorsunuz?” diyorlardı. Ama son dönemde dindarların bu alanda dikkate değer açılımları karşısında “Siz bu işlerle niçin meşgul oluyorsunuz ki? Siz gidin tesbih çekin, evinizde oturun!” demeye başladılar. Müspet ilimlerle karşılaşmanın dindarlığı zayıflatacağı beklentisinde olan Avrupa kâfirleri ve Asya münafıkları, Müslüman genç nesillerin “iman ile bilim”i beraberce yürütmeleri karşısında şaşırıp kaldılar. Bu tezahür, göz ardı edilemez. Netice itibarıyla bu çalışmaların, Kur'ân'ı yaşadıkları çağ ile, özellikle bir takım bilimsel gelişmelerle irtibatlandırma, böylece yakınlerini artırma, Kur'ân'ı dünyanın gündeminde tutma

açısından, Müslümanlar için faydalı ve Rabbimizin rızasına muvafık olacağını umarım. V'Allahu a'lem.

Kaynaklar

- iii *Münazarat*, s.577-578, Asar-ı Bediyye içinde, İstanbul, İttihad matb., 1999.
- iii T.C. Diyanet İşleri Başkanlığınca 2003 yılında yayınlanan tefsir.
- iii *Ta'silu'l-İ'cazi'l-İlmi*, Hey'etu İ'cazi'l-İlmi fi'l-Kur'an... yayınlarından, Mekketu'l-Mukarrama, 1987.
- iii Bu tebliğler *Buhusu'l-Mu'temeri'-Alemi es-Samin li'l-İ'cazi'l-İlmi fi'l-Kur'an ve 's-Sunne* adı ile altı cilt halinde Kuveyt Vakıflar Bakanlığınca basılmış ve sempozyumda dağıtılmıştır.
- iii Nahl, 16/68-69.
- iii Bu tebliğin sahibi Dr. Hassan Şemsibaşa olup Cidde Kral Fehd hastanesinde dahiliye uzmanıdır.
- iii En'am, 6/38.
- iii Bu konudaki tebliğin sahibi Prof. Dr. Menal Celal Muhammed olup Mısır Ezher Üniv. Tıp Fakültesinde genetik uzmanıdır.
- iii Rahman, 55/19-20.
- iii Ra'd, 13/17.
- iii Bu tebliğin sahibi D. Mustafa Mukina Merrakeş (Fas) Fen Fakültesinde metalürji uzmanıdır.
- iii Tekvir, 81/17-18.
- iii Tebliğ sahibi hanım Yrd. Doç. Dr. Hüda bint Abdullah Riyad Edebiyat Fak.de fiziki coğrafya öğretim üyesidir.
- iii Mü'minun, 23/13-14.
- iii Bu tebliğ sahibi Prof. Dr. Muhammed Hilmi ed-Dib, Cidde'da bir özel hastanede Ortopedi bölüm başkanıdır

iii İnfitar, 82/7.

iii Mü'minun, 23/18

iii Nahl, 16/17; Taha, 20/104; Mülk, 67/16

iii Furkan, 25/45-47; Ra'd, 13/15; Nahl, 16/48.

iii Rum, 30/41

iii Zariyat, 51/7 “Yörüngelerle dolu (zati'l-hubuk) gök hakkı için...” ayetine dair.

iii Hadid, 57/25.